

зи ҳам гарчи эпизодик характерда бўлса-да, ҳаракатлари, нутки, Гулоийм билан диалогда шахсий ҳислатлари яхши очилган.

Кейинги пардада образлараро тўқнашув кескинлашади. Драматик коллизия яратишга кўпроқ эътибор берилади. Нодиршоҳ, унинг мулозими Кулибек ва хийлагар - айғокчи Мастон кампир томонидан Арслоннинг синглиси Олтинойнинг зўрлаб хон саройига келтирилиши билан вазият мураккаблашади, зиддият кучаяди. Мастон кампирнинг иғвоси билан Нодиршоҳ тузоғига илинган Олтинойнинг рухий драмаси, хон билан юзма-юз тўқнашувлари томошабин учун анча ҳаяжонли чиққан. Қалмоқлар хони Суртайшоҳ лашкарларининг Гулоийм кишига билан жангда тушганида елкадош бўлиб, қўллаб-қуватлаш инсоний бурч эканлиги ҳақидаги фикр, душманни мағлуб этишда Гулоиймга ёрдам қўлини чўзган Арслоннинг ҳаракатлари мисолида ғоя очилади. Душмандан қасос олиш учун қилич яланғочлаган Гулоийм Арслонга қарата дейди:

*Ғанимга бу умр ғамхона бўлсин,
Қадами юртимдан бегона бўлсин,
Қуни битиб умри вайрона бўлсин,
Туркистон деб от солайлик Арслон!*

Туркистон ўлкасининг озод ва ободлиги учун халқларимиз қадимда ҳам бирга курашган, бири учун иккинчиси кўксини қалқон қилган. Асарда бу тарихий ҳақиқат илдизи бир, тақдир туташ турли миллат вакиллари образида реал кўрсатилган. Ушбу ибратли ғоянинг тарбиявий аҳамияти бугун ҳам муҳим.

Либреттонинг сўнгги пардаси қўтаринки, романтик пафосда. Арслон билан Гулоиймнинг тўйи манзараси. Гулоийм

тушида бир “шоҳсувор йигит” -Арслонни кўриб севиб қолади. Арслон ҳам худди шундай ҳолатни бошдан кечирилади. Гулоиймга ошик. Мана, энди тушларида бир-бирларини севиб қолишган ошик-маъшуклар кураш майдонида учрашади. Синов кўприкларида ўтиб, тўй қилмоқда. Бу эпизод ўзбек ва қорақалпоқ колоритига хос миллий жиловлар (Хоразм халқ ашулалари, қорақалпоқ жировлари, хор ижро этган куй-қўшиқлар в.х.) сахнага алоҳида эстетик завқ, миллий руҳ бағишлайди. Бу эса муаллифнинг сахнадаги вазиятга, ҳаракатга мос қўшиқлар матнини ижод этганидан, сахна санъатини нозик ҳис қилиб, томошабин дидига мос кўринишлар ярата олганидан далолат беради. Асар театр сахнасида кўчирилгудек бўлса, бу байналмилал кўриниш, наинки, томошабинларнинг кайфиятини кўтаради, шу билан бирга, қорақалпоқ ва ўзбек халқларининг куй-қўшиқлар ҳамоханг, бир-бирларини тўлдириб, бойитиб борадиган ўлмас санъат эканлиги ҳақидаги тасаввурингизни янада мустаҳкамлайди. Гарчи асарнинг умумий сюжети афсона, ривоятларга қурилган бўлса-да, Гулоийм ва Арслон тимсолида, характер хусусиятларида, ҳаракатларида замонга оҳангдошлик пафосини англаймиз, қалбдан ҳис қиламиз. Асарнинг шу хусусиятининг ўзиёқ, уни бугунги сахна санъатининг репертуаридан жой эгаллашга ҳақли, деб хулоса чиқарсак, хато бўлмас. Дарвоқе, ҳозирда қорақалпоқ миллий опера санъати муваффақиятли ривожланиб бораёпти. Опера учун либретто ёзадиган муаллифлар, унга мусиқа басталайдиган композиторлар, сахналаштирадиган талантли режиссёрлар етарли. Уларнинг ижодий меҳнатлари туфайли ҳозирга қадар “Ажинеъ”, “Тўмарис” опералари сахналаштирилиб мухлисларга намойиш этилди. Ҳатто “Қирқ қиз” балети яратилиб, томошабинларга кўрсатилди. Истардикки, Гулистон Матёкубованин “Гулоийм” операси учун ёзган либреттоси ҳам китоб саҳифаларида қолиб кетмасдан, сахнага олиб чиқилса, қорақалпоқ достончилигининг ўлмас намунаси “Қирқ қиз”нинг шон-шухрати янада ошган, қорақалпоқ опера санъати яна бир янги асар билан бойиган, эпос мухлисларининг орзулари ҳам ушалган бўларди.

Адабиётлар

1. Матёкубова Г. Йўлларингга чиқдим. -Нукус: “Қорақалпоғистон”, 1997.
2. Матёкубова Г. Излаганларим. -Тошкент: “Ёзувчи”, 2000.
3. Матёкубова Г. Ота уйим. -Тошкент: “Ўзбекистон”, 2014.
4. Матёкубова Г. Қайтмоқ учун кетмоқдаман. -Нукус: “Қорақалпоғистон”, 2007.
5. Матёкубова Г. Мухаббат юрти. -Тошкент: “Тиббиёт”, 2002.

Ушбу мақолада Г.Матёкубованин драматургия жанридаги икки асари – “Қаторда норинг бўлса” шеърый драмаси ва “Гулоийм” операси учун ёзган либреттоси ҳақида сўз юритилади. Асарларнинг ғоявий-бадний хусусиятлари, образлар туркуми таҳлил қилинади.

Статья посвящается изучению драматических произведений Г.Матякубовой – драмы в поэзии “Қаторда норинг бўлса” (Когда рядом есть опора) и либретто к опере “Гулаим”. Анализируется целый ряд образов и идейно – художественные особенности драм.

The article is devoted to the study of learning dramatic works by G.Matyakubova –the drama in the poetry “ When you have a person rely on” and the libretto for the opera “Gulayim”. The author of the article analyzes a number of characters and ideological-artistic features of the dramas.

ҚАРАҚАЛПАҚ АЙМАҒЫ ҚАЗАҚ АҚЫН-ЖЫРАҰЛАР МЙРАСЫНЫҢ ПАЙДА БОЛЫҰ ХӘМ ҚӘЛИПЕСИЙҮНДЕ ҚАРАҚАЛПАҚ ЭТНО-ФӨЛКЛОРЛЫҚ АРЕАЛЫ ХӘМ ӘДЕБИЙ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ТУТҚАН ОРНЫ

Т.Төртқулбаева – өз бетинше излениўши

*К.А.Алламбергенов – филология илимлериниң докторы, профессор
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты*

Таянч сўзлар: Қорақалпоқ худуди, қозоқ оқын-жировлар мероси, устоз-шоғирдлик дастур, анъана ва меросилик, миллий этно-фольклор, адабий мухт, таъсир ва ўзаро адабий-фольклор алоқалари, қорақалпоқ худуди қорақалпоқ-қозоқ жиров-шоирлар меросида жанрлар, шакллар ва ижрачилик санъати типологияси.

Ключевые слова: регион Каракалпакстана, наследие казахских поэтов-сказителей, традиция и приемственность, национальная этнофольклорная, литературная среда, влияние и литературно-фольклорная взаимосвязь, жанры, формы в наследии казахских жиров-акынов на территории Каракалпакстана, типология творческой и исполнительской деятельности.

Key words: region of Karakalpakstan, heritage of Kazakh poets and bards, traditions and tutorship, national ethno-folklore literary environment, influence and literary-folklore relationship, genres, forms in the heritage of Kazakh jiraus-akins on the territory of Karakalpakstan typology of creative and interpretative activities.

Қазақ-қарақалпақ халықларының ертеден киятырған тарийхый-генетикалық, тарийхый-мәдениет дослық-туысқанлық қарым-қатнастары менен қарақалпақ этнофольклорлық-әдебий орталығын қарақалпақ аймағы қазақ фольклоры менен әдебиятының пайда болыуы хәм қәлипесийүнде идеялық хәм эстетикалық дәрек сыпатында айрықша хызмет атқарады.

Бул дәреклердің миллет, халықаралық әдебий-фольклорлық байланыслардың келип шығуында да әхмийети оғада уллы. Себеби, хәр қандай әдебият түри болсын бул дәреклерсиз пайда болыуы, раўажланыуы жолына түсийи мүмкин емес. Оның себеби фольклордың да, әдебияттың да раўажланыуы ушын, бириншиден, қолайлы тарийхый, руўхый-эстетикалық мәдениет шараят жаратылған

болыуы керек болғанындай, әдебий-фольклорлық байланыслар да үзілмей киятырған арналық жол болыуы керек.

Усы көзқарастан бақа беретугын болсақ, қарақалпақ аймағы қазақ фольклоры менен әдебиятының жаңа миллий аймақтық көринисте пайда болыуы ушын XIX әсирдің биринши ярымындағы қарақалпақ аймағында бундай шараятлар әлле қашан толық писип жетилискен еди. Себеби, бул дәуірлерде қарақалпақ халқының Едил-Жайық, Бухара, Түркистан, Сыр бойларынан келген топары өзлериниң ата-бабаларының әйемги меканы - Әмиўдәрйяның төменги куарлығы менен Арал тенизи этирапында қалған бурыннан отырықшы туўысқанларына араласып, оның үстине, Жанадәрйя қарақалпақлары да бул жерге көширип әкелинип,

толық отырықшылық турмысқа өтип, сиясий-жәмийетлик, социал-экономикалық турмыс тәризи биротала турақласып, орайласқан бир ел, бир мәмлекет болыуға умтылып, өзлериниң миллий мәдениатын қайта тиклеп, оны зор берип раўажландырып атыр еди.

Қарақалпақ фольклортанушылары менен әдебият тарийхшыларының көрсетиуинше, бул дәуирге шекем карақалпақ фольклоры күшли раўажланыў басқышларын бастан кеширгени тарийхый шынлық. Бул дәуирлерде фольклордың лирикалық жанрлары халық қосықлары, бесик жыры, балалар қосықлары, салт-дәстүр жырлары, юмор-сатиралық қосықлары, жуўап айтыслары, нақыл-мақаллар, айтымлар, жумбақлар, жаңылтпашлардан тартып поэзиялық, прозалық ири эпикалық жанрлар: толғаулар, дастанлар, тарийхый жырлар, аңыз, эпсана, ертеке, шешенлик сөзлер тематикалық жақтан, мазмун хәм форма жағынан да хәр тәрәппе баып толысты. «Алпамыс», «Қоблан», «Едиге», «Ер Шора», «Ер Зийуар», «Мәспатша», «Шәрияр», «Қырық қыз» усаған дастанлардың дүркин-дүркин вариантлары пайда бола баслады. Жыршылық, жыраушылық мектеби кеңнен ен жайды. Соппаслы Сыпыра жыраулардан, Жийен жыраудан басланған жыраушылық мектеби бул XIX әсирлерде Жийемурат, Дүйсенбай, Халмурат, Айтууар, Қазакбай сыяқлы талантлы жыраулар тәрәпинен даўам еттирилди [1:74-75].

Бул жыраулар мектеби устаз-шәкиртлик дәстүрин, дәстүр хәм мийрасшылық жолын қатаң сақлаған халда халықтың көп әсирлик терме-толғаулары менен қахарманлық дастанларын шынырма-шыныр бир әуладтан екінши әуладқа жеткерип отырды. Мысалы, «Едиге», «Ер Шора» сыяқлы Ноғайлы дәуири халық дастанларының XIX әсирге шекем жетип келиў жолларына нәзер таслайтуғын болсақ, ең дәслеп бул дастанларды Соппаслы Сыпыра жыраулардың, Жийен жыраудың атқарғанлығын, Жийен жыраудан Шаңқай жыраудың, Шаңқайдан Түменбай жыраудың, Түменбайдан Сыбан жыраудың, Сыбаннан Айтууар жыраудың, Айтууардан Дүйсенбай жыраудың, Дүйсенбайдан Сейпулла хәм Нурабылла жыраудың үйренгенлигин көриўге болады.

Соның менен бирге, XIX әсир Хорезм ойпатында бақсышылық өнериниң де күшли ен жайып атырған дәуирлері еди. Карақалпақ бақсылары қонсылас өзбек, түркмен бақсылары менен тығыз дәретіушилик-мәдени байланыслар жасай баслады. Нәтижеде жоқарыда атап өткенимиздей қахарманлық, тарийхый-қахарманлық дастанларды атқаратуғын жыраулар мектеби менен бир қатарда «Ғәрип ашық», «Саятхан-Хәмре», «Ашық-Нәжеп» сыяқлы лиро-эпикалық ашықлық дастанлар менен усы типтеги «Хүрлиха-Хәмре», «Зухра-Тахир», «Ләйли-Мәжнун», «Юсуп-Злииха», «Гүл-Сәнәўбар» усаған китабы қысса дастанларды атқаратуғын бақсылар хәм қыссақандар мектеби де өзінше хәуиж алып, раўажланыў жолына түсти. Оның үстине, бул дәуирде карақалпақларда Шығыс халықлары менен тарийхый-генетикалық, тарийхый-мәдени байланыслар күшейип, жазба әдебият хәр тәрәппе гүлдеп раўажланыў жолына түсип, жана әсирдің жана үлкен миллий әдебий орталығы толық қәлиплескен еди. Бул бай мазмунға, хәр тәрәппе рәңбәрең бағыт-бағдарларға хәм тарауларға ийе әдебий орталықты пайда етип, қәлиплестирген шайырлардың алдыңғы қатарында Күнхожа Ибраһым улы, Әжинияз Қосыбай улы, Бердақ Ғарғабай улы, Өтеш Алшынбай улы, Сарыбай, Гүлмурат сыяқлы сөз шеберлері турды. Олар бир жағынан жазба әдебиятты тереңдестиріп, раўажландырган авторлық поэзия ўәкиллери болса, екінши тәрәптен аўызекі көркем әдебияттың дәретіушилери де, атқарыушылары да, таратыушылары да болды [5:62]. Сонлықтан да, олардың айырымлары көпшилик жағдайда «бақсы-шайыр», «қыссақан-шайыр» деп те аталды. Мысалы, Бердақ жазып дәретіуши шайыр болыў менен бир қатарда, усы дәуирлердегі карақалпақ бақсышылық мектебиниң үлкен ўәкиллериниң бири болса, Әжинияз Қосыбай улы бул дәуирде шайырлықтан тысқары өзиниң қыссақандық мектебин де жаратты.

Мине, усындай себеплерге байланыссы Бердақтың «Балам», «Халық ушын» сыяқлы көп ғана лирикалық шығармалары менен «Айдос баба» дастанлық шығармасы, Әжинияздың «Еллерим барды», «Бозатаў» дәретпелери айырым халатларда халық қосықлары, халық дастанлары дүркимине қосылып кетип те отырды.

Улыўма, бул әсирде сөз шеберлериниң хәр бири өзіншелік пикирлеў дүньясы, сүўретлеў усылы менен карақалпақ, сондай-ақ басқа да халықлар әдебиятының раўажланыўына үлкен үлес қосты. Мәселен, Күнхожа социал-турмыслық мотиви күшли аңдасылып туратуғын азаматлық-гражданлық лириканы, сатиралық-тымсаллық

дәретпелерди, импровизациялық шайырлар айтысларын раўажландыруға үлкен үлес қосқан болса, Әжинияз миллий поэзиямызды Шығыс поэзиясы дәстүрлері менен байытты, карақалпақ поэзиясында бириншилерден болып мухаллес, ғәззел, рубайы, тәрийп формасындағы қосықларды дәретти [6:58]. Өзиниң «Қыз Меңеш пенен айтыс», «Ырысты қыз бенен айтыс» сыяқлы импровизациялық айтыслары, Мақтумқұлы дәретіушилигинен ислеген аудармалары менен карақалпақ-қазақ-түркмен әдебияты байланысларының буннан былай да раўажланыўына кең жол салды. Бердақ өзиниң «Ақмақ патша», «Айдос баба», «Айдос бий», «Ерназар бий», «Амангелди» дастанлық шығармалары менен фольклордағы эпикалық дәстүрлерди жазба әдебиятта кеңнен ен жайдырған болса, «Шежире»дей шах шығармасы менен түркый халықлар поэзиясында бириншилерден болып поэзия формасындағы шежірешилик дәстүрин баслап берди.

Усындай дәретіушилик қубылысларды фольклордың тикелей атқарыушылары болған жырау, бақсы, қыссақан шайырлардан да аңдауға болар еди. Себеби, олар фольклордың тек ғана мәзи атқарыушылары, таратыушылары ғана болып қоймай, Қорқыт ата, Соппаслы Сыпыра жырау дәуирлеринен берман қиятырған дәслепки шайырлардың жана әсирдегі избасарлары шайыр-жырау дәретіушилери де болды. Сонлықтан да, олардың аты менен карақалпақ фольклорында көп ғана лирикалық дәретпелер, термелер, толғаулар, дастанлардың айырым жеке индивидуаль дәретіушилик сыпаттарға ийе, көркемлігі күшли, жетилискен көплеген вариантлары сақланып қалды.

XIX әсирдің 70-жылларында карақалпақ халқының тарийхый, сиясий-жәмийетлик, социал-экономикалық, мәдени-руўхый турмысындағы үлкен өзгерислер жүз берди. Бул өзгерислер Хийўа ханлығын Россия хукиметиниң басып алыў сиясатына байланыссы келип шыққан еди. Бул өзгеристің ең унамсыз ақыбеті – бир пүтин карақалпақ халқының екиге бөлинип, бир тәрәпиниң (дәрьяның оң жағалауының) Россия қарамағына өтиўи менен екінши тәрәптиң (дәрьяның шеп жағалауының) бурынғысынша Хийўа ханлығының қурамында қалып қойыўында көринди. Себеби, еки түрлі сиясат, еки түрлі административлик басқарыу халықтың бир пүтин этникалық биригін буза алмағаны менен, еки тәрәппе езиушилик социал-экономикалық турмыс тәризи менен бирге руўхый-мәдени өмирге айырым унамсыз қубылысларды алып кирди.

Бул жағдай бир жағынан, карақалпақ сөз шеберлериниң дәретіушилигинде социаллық, азаматлық, миллийлик, хуқықый-демократиялық мотивлердиң күшейиўин келтирип шығарса, екінши жағынан, әдебияттың миллий аймақлық таралыў шеңберинде хәм формаларында айырым тосқынлықларды келтирип шығарды. Деген менен, карақалпақ әдебияты бул қыйыншылықларға қарамастан, өзиниң миллийлик тамырларының реалистлик сыпатын еле де тереңрекке ен жайдыруы бағытынан бир адым да кейин шегинбеди. Аўызекі көркем әдебияттағы жыраушылық, бақсышылық мектептери бурынғыдан да күшли даўам еткеніндей, жазба әдебиятта да аўыз әдебияты менен бекем байланысқан қыссақан шайырлар мектеби сан хәм сапа жағынан да хәр тәрәппе толысып раўажланып барды. Мәселен, XIX әсирдің ақыры XX әсирдің басларына келгенде Аннакул шайыр Мәмбетхожа улы, Қоразбек шайыр Разбек улы, Бегжан шайыр Нурым улы, Құлмурат шайыр Қурбаналы улы, Сыдық шайыр Тоқпан улы, Бекимбет шайыр Әбдикәдир улы, Қазы Мәулик шайыр Бекмухаммед улы усаған шайырлар усы қыссақан шайырлар мектебиниң белгилі ўәкиллери сыпатында өсип шықты.

Улыўма айтқанда, бул әсирлерде карақалпақ миллий орталығында фольклорлық хәм жазба әдебиятлық сыпатларды өз бойына жәмлеген фольклор менен жазба әдебияттың синтезинен туратуғын әжайып әдебий-фольклорлық этно орталық бар еди.

Биз жоқарыда атларын атаған XIX әсирдегі, XIX әсирдің ақыры менен XX әсирдің басындағы карақалпақ әдебиятының ең ири ўәкиллери болса усы әдебий орталықта аўызекі көркем әдебият пенен жазба әдебиятты тутастырыушы алтын көпірше қызметлерин атқарған үлкен сөз усталары, соның менен бирге, әжайып саз, атқарыушылық өнер шеберлері, жырау-бақсылар, қыссақанлар да болды. Сол ушын да белгилі фольклоршы Қ.Айымбетов бундай типтегі сөз хәм саз өнери ийелерин «Қарақалпақ аўызекі әдебияты менен жазба әдебиятын байланыстырушы көркем сөз шеберлері» [1:7] деп бағалай келип: «Қарақалпақ тарийхын изертлегенде, жазба әдебиятына қоса жырау-бақсышылық, қыссақанлық дәстүрлерине де кеўил аўдарауымыз керек» [1:8] деген пикирди айтқан еди.

Биз де усы пикирлерге сүйене отырып: “Қарақалпақ аймағы қазақ-қарақалпақ әдеби-фольклорлық байланыстары хақында сөз еткенде, ең дәлелі усы байланыстарды келтіріп шығарған, жоқарыда биз ұлыұмалық сыпатлама беріп өткен қарақалпақ этно-фольклорлық әдеби орталығына дыққат аударыуымыз керек” деген тезисті алға ұсынғымыз келеді. Себеби, әдеби-фольклорлық орталық жоқ жерде бундай байланыстардың жүз беріуі де мүмкін емес. Хәр қандай миллий әдебиет та, миллий әдебиетлар аралық байланыстар да усындай орталық бар жерде өз жемислерин бере баслайды.

Бул тараўда белгили маман фольклоршы алым, академик Р.Бердибаевтың пикирине сүйенетуғын болсақ, «ақын-жыршының шығармашылық тәғдири тек өзиниң өзгешелигине байланыслы ғана болмай, ортаның, қәуимниң социаллық талаплары менен сораўларына қарай да қәлиплескенлигин көремиз» [2:298].

Усы көзқарастан қарақалпақ аймағы қазақ фольклоры менен әдебиатына пикир жуўыртатуғын болсақ, бул аймақта пайда болған жаңа этнофольклор менен әдебиет өзиниң миллий тамырларын өзлери жаңадан қоныс басқан қарақалпақ журтының әдеби-фольклорлық орталығы топырағынан нәр алып, суўсынланған ҳалда ен жайдырды, яғни «Қарақалпақ аймағынан шыққан қазақ ақынларының дәретіўшилиги жыршылық-ақынлық өнер ортасында (жоқарыда биз сыпатлама берген қарақалпақ этнофольклорлық-әдеби орталығында. – Т.Т.) қәлиплести. Сөйтип, олар жыршылық, ақынлық өнерди қатар алып жүрди [3:26]».

Буны биринши гезекте усы аймақтағы қарақалпақ-қазақ фольклорындағы жанрлар, формалар, дәретіўшилиқ хәм атқарыўшылық өнер типологияларынан да көриўимизге болады. Себеби, жаңа орталық, жаңа шараятлар қарақалпақ жерине келип орналасқан қазақлардың жаңаша турмыс таризин келтирип шығарғанындай қарақалпақ аймағы қазақ фольклоры менен қазақ әдебиатына да жаңаша мазмун, жаңа түр хәм түс.

Қарақалпақ аймағындағы қазақ фольклоры менен әдебиаты мине, усындай тарийхый, миллий-руўхый хәм халықаралық көркем-эстетикалық дереклерге тийкарланған ҳалда XIX әсирдиң ақыры менен XX әсир басында тутас қазақ әдебиатының ажыралмас бөлеги сыпатында «Қарақалпақ аймағындағы қазақ фольклоры хәм әдебиаты» деген хәзирги терминлик атамасын толық пайда етти хәм жаңа миллий этникалық топар мәдениатының өзинше бир түри болып қәлиплеседи. Буның айқын мысалы сыпатында бул аймақта жасап, дәретіўшилиқ мийнет еткен қазақ жыршы-жыраўлары хәм ақынлары есапланатуғын Қасым (1816-1890), Турмаш Хожа (XIX әсирдиң екинши ярымы XX әсир басы), Ақпан Әйттөпек улы (1837-1874), Сейдали Жумабек улы (1839-1928), Қазан жыраў (1846-1918), Қарасай Қазый улы (1848-1926), Тилеўмуғамбет Аманжолов (1860-1935), Лепес жыраў (1868-1936), Амантурлы жыраў (1872-1938), Таңжарбай Бәкир улы (1872-1926) дәретіўшилиқлерин келтириўге болады.

Бул саз сөз өнериниң үлкен туғалары қарақалпақ аймағы қазақ фольклорының атқарыўшылары, дәретіўшилери соның менен бирге, усы аймақтағы жаңа қазақ әдебиатының баслаўшылары болып табылады.

Әдебиетлар

1. Айымбетов К. «Қарақалпақ жыраўларының генеология – шежире кестеси». Халық даналығы. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1968. 74-75-б.
2. Бердибаев Р. Эпос – ел қазнасы. –Алматы: «Рауан», 1995. 298-б.
3. Жумажанов Қ. Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебиаты. –Алматы: «Арыс», 2006. 26-б.
4. Өтенияз жыраўдың еске түсириўлеринен. Едиге (Өтенияз жыраў варианты). ӨзРИА ҚКБ китапханасының қол жазбалар фонды.
5. Пахратдинов Ә., Алламбергенов К. XVIII-XIX әсирдеги қарақалпақ әдебиаты. (Үлгили оқыў бағдарламасы) // Қарақалпақстан муғаллими. -Нөкис: 1999. - № 3-4 62-б.
6. Пахратдинов Ә., Алламбергенов К., Аяпов Ш. Бұлбилзибан уллы шайыр. -Нөкис: НМПИ ҚБ, 2013.

РЕЗЮМЕ

Мақолада қарақалпақ этно-фольклор адабий ареалиниң XIX аср ва XX аср бошидағи ҳолатига аниқлик киритилиб, унинг ушбу дәврлардағи қарақалпақ хуудиди қозқоқ оқин-жировлар меросиниң пайдо бўлиши ва шаклланишида туттан ўрни кўрсатилиб, «бу хуудда пайдо бўлған яғни этно-фольклор билан қозқоқ оқин-жировлар мероси, қадимдан келатган миллий-бадий илдиэларидан озикланиш билан бир қаторда қарақалпақ этно-фольклор, адабий мухитидан таъсирланиб шаклланди» деган хулосаға келинади.

РЕЗЮМЕ

В статья даётся характеристика каракалпакскому этнофольклорному литературному ареалу XIX и начала XX века. Указывается его место в возникновении и формировании наследия казахских поэтов-сказителей на территории Каракалпакстана в этот период. Делается заключение, что возникшее на этой территории этно-фольклорное и литературное наследие казахских поэтов-сказителей формировалось под влиянием каракалпакской этнофольклорной и литературной среды наряду с древнейшими национально-художественными корнями.

SUMMARY

In the article there have been described the Karakalpak ethno-folklore and literary areal in the XIX-XX centuries. There is also shown its place in forming the heritage of Kazakh poets and bards on the territory of Karakalpakstan. The appearance and formation of ethno-folklore and literary heritage of Kazakh poets- bards was formed by the influence of Karakalpak folklore and literary environment with ancient national-literary roots.